

PAVEL SILLINGER:

Některé poznámky o poměru mezi *Scabiosa columbaria* L. a *Scabiosa lucida* VILL.

Při určování zvláštní formy *Scabiosy* z příbuzenstva *Scabiosa columbaria* L. byl jsem přiveden k tomu, abych to příbuzenstvo blíže prostudoval, zejména blízkce příbuzné druhy *Scabiosa columbaria* L. a *Scabiosa lucida* VILL., kam také zmíněná moje rostlina náležela. Srovnáváním popisů v literatuře a herbářového materiálu přišel jsem k výsledku, že druhy *Scabiosa lucida* VILL. a *Scabiosa columbaria* L. se nedají dobře rozlišovati. V četných případech nelze vůbec rozhodnout, do kterého z obou druhů má rostlina býti zařazena.

Scabiosa lucida VILL. bývá v literatuře nejčastěji takto popisována: Vytrvalá bylina s plazivým, šikmým oddenkem, vyhánějícím přímé, květonosné lodyhy a přisedlé růžice listů. Lodyha lysá, nebo jen vzácně dole řídce chlupatá, 10 až 60 cm vysoká, obyčejně jednoduchá, anebo jen s několika málo postranními, jednoduchými větvemi. Listy lysé, anebo jen po kraji a na středním žebrou řídce chlupaté; listy sterilních výhonků nedělené, vroubkované; dolejší listy lodyžní rovněž nedělené, vejčité nebo podlouhlé, zubaté, anebo trochu lyrovité na spodu s několika úkrojky; vyšší listy lyrovitě-peřenodílné s protaženým, zubatým-zastřižovaným úkrojkem konečným a čárkovitými-kopinatými, rovněž zubatými postranními; nejvyšší listy jednoduše anebo dvakrát v úzké, čárkovité úkrojky rozestříhané. Lodyha hlavně dole listnatá, nahoře bezlistá. Stopky úborů dlouhé, nahoře $\pm$ pyřité. Úbory velké, 2—4 cm v průměru; listeny zákrovní kratší nebo delší květů. Květy červenofialové. Plody 2—3 mm dlouhé, hluboce rýhované, chlupaté; štětiny kališní dlouhé, 4—5krát delší zevního blánitého okraje kališního, černohnědé, dole často sploštělé a vyniklým středním žebrem opatřené.

Diagnosy druhu *Scabiosa columbaria* L. jsou odlišné; uvádějí se různé znaky, kterými se *Scabiosa lucida* VILL. a *Scabiosa columbaria* L. rozeznává.

Nejčastěji bývají uváděny tyto znaky na rozdíl od předešlého druhu:

Dvouletá neb vytrvalá bylina, vedle kvetoucích lodyh někdy se zkrácenými růžicemi listů. Lodyha 20—80 cm vysoká, většinou krátce chlupatá, rozvětvená ve větve jedno- nebo víceúborné. Listy $\pm$ chlupaté, zřídka lysé; i spodní listy lodyžní zpeřeně dělené, lyrovité; vyšší postupně hlouběji 1—3krát zpeřeně rozeklané. Listeny zákrovní obyčejně kratší anebo jen zděli květů. Plody asi 3 mm dlouhé, chlupaté; štětiny kališní černohnědé, kratší, jen 2—4krát delší zevního kališního okraje, oblé, bez vyniklého středního žebra.

Srovnáváním herbářového materiálu těchto dvou druhů přišel jsem k poznatku, že variabilita u obou je neobyčejně velká a že s těmito diagnosami namnoze nevystačíme. Celkem přihlížejí diagnosy pouze k některým formám *Scabiosa lucida* VILL. a *Scabiosa columbaria* L., ne ale ku všem variacím často nesmírně odlišným.

Pozorujme blíže jednotlivé znaky, kterými se mají tyto druhy od sebe lišiti.

Není zásadního rozdílu ve vytrvávání. *Scabiosa columbaria* L. je dvouletá, ale také často vytrvalá s plazivým šikmým oddenkem s přímými lodyhami a přisedlými růžicemi listů, jako je to pravidlem u *Scabiosa lucida* VILL.

Výška, rozvětvení a chlupatost lodyhy jsou znaky nesmírně variabilní. U *Scabiosa lucida* VILL., zejména ve vysokohorských polohách, přichází často nízký vzrůst, jednoduchá nebo jen spoře větevnatá lodyha se zkrácenými články, nahoře bezlistá; jsou ale formy velmi statného vzrůstu se silnou prodlouženou lodyhou (exempláře v herbáři farmac.-bot. ústavu sbírané prof. Dominem v Krkonoších), anebo jiné jsou bohatě rozvětvené v dlouhé, někdy opět se dělicí větve (*Scabiosa lucida* ze Žihlavy v trenčínské župě sbíraná prof. Dominem a exempláře sbírané v Bielských Tatrách prof. Dominem a Vlad. Krajnou v tomže herbáři). Rovněž *Scabiosa columbaria* L., jež bývá častěji statnějšího vzrůstu, tvoří formy nápadně se lišící délkou i větevnatostí lohyh. I v chlupatosti lodyhy nalezneme tytéž variace. *Scabiosa columbaria* L. bývá často úplně lysá; naopak jsou formy *Scabiosa lucida* VILL. po celé lodyze chlupaté, někdy až krátce srstnaté. (Margittai sbíral takovouto formu na Svidovci v Podk. Rusi; v herbáři farm.-bot. ústavu.)

Tvar a dělení listů lodyžních, zejména spodních, uvádí se obvykle jako kritérium při rozeznávání obou druhů. Ale i tu je variabilita značná. U *Scabiosa lucida* VILL. nalezneme často spodní listy lodyžní nedělené, hluboce vroubkované, anebo lyrovité s několika malými úkrojky dole, ale také hluboce peřenodílné se zvětšeným, zubatě-zastříhovaným úkrojkem konečným a čárkovitě-kopinatými úkrojky postranními; někdy dokonce jsou již dolejší listy rozestříhané do druhého stupně v úzké čárkovité úkrojky (viz obr. A—D). *Scabiosa columbaria* L. má dolejší listy lodyžní často hluboce peřenodílné, často lyrovité, ale také někdy nedělené, pouze zubaté, anebo jen dole zpeřeně zastříhované. I zde je tedy variabilita značná. (Obr. G—I.)

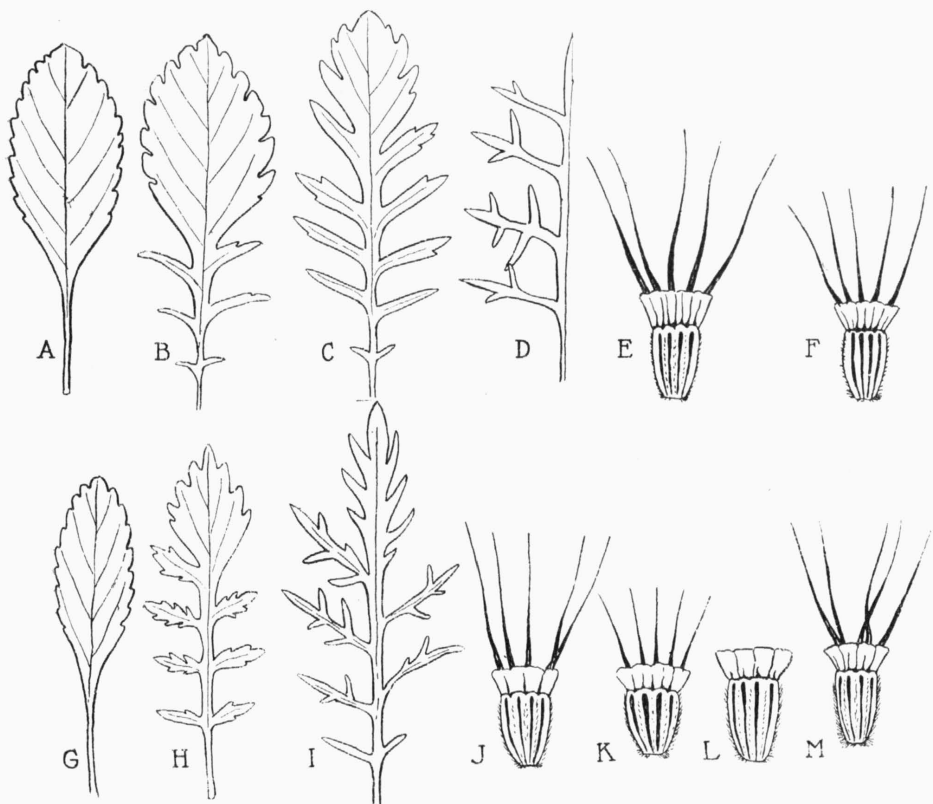
Střední a hořejší listy lodyžní u obou druhů jsou 1—2krát hluboce zpeřeně rozeklané; u *Scabiosa lucida* VILL., zejména u individuí z vysokohorských poloh častěji pouze jednoduše dělené, o úkrojcích pouze s několika zuby po stranách.

Chlupatost listů také není znakem stálým. *Scabiosa columbaria* L. má listy někdy úplně lysé a naopak *Scabiosa lucida* VILL. může mít listy přizemní i lodyžní chlupaté.

Délka listenů zákrovních a velikost úborů kolísají rovněž v širokých mezích. Častější jsou sice *Scabiosa lucida* VILL. dlouhé listeny zákrovní, zděli nebo delší květů a velké úbory (3—4 cm); ale přicházejí také listeny zcela krátké, značně kratší květů a úbory drobnější. U *Scabiosa columbaria* L. vedle listenů krátkých vyskytují se i značně dlouhé, dosahující až 2 cm a květy značně přerůstající. (Forma, kterou jsem sbíral v Malých Karpatech má až přes 2 cm dlouhé listeny.)

Nejčastěji se vidí v délce a tvaru štětín kališních kritérium ku rozeznávání těchto dvou druhů. Ale ani tento znak není stálý a podléhá u obou druhů variaci velmi značné. *Scabiosa lucida* VILL. má mít podle diagnos dlouhé štětiny kališní, 4—5krát delší blánitého okraje kališního, na spodu sploštělé a tamtéž zřetelně žebnaté; *S. columbaria* L. se pak má lišiti tenkými, kratšími, nesploštělými štětinami bez středního žebra.

U *Scabiosa lucida* VILL. dlouhé (6—10 mm) a zřejmě žebnaté štětiny vyskytují se dosti často, ale nalezneme i tenké, nezřetelně žebnaté štětiny (obr. E—F); u *S. columbaria* L. pak délka i tvar štětín kališních neobvykle kolísá; máme zde řadu od případu, kdy štětiny kališní scházejí vůbec anebo jsou zcela krátké, až ku štětinám značně dlouhým (až 8 mm; exempláře v herb.

farm.-bot. ústavu sbírané Krajinou u Radotína a mé exempláře z Malých Karpat); od štětín bezžebřých, tenkých, ku štětínám sploštělým a zřetelným středním žebrem opatřeným (obr. J—M).

Nezbývá tedy ani jediný konstantní znak, který by mohl sloužiti co kritérium a umožnil spolehlivé oddělení obou druhů.

Přicházíme často k formám, které se nedají ani do jednoho ani do druhého druhu zařadit. Je pravda, že krajní variace liší se od sebe mnohými znaky, ale tyto jsou spojeny nepřetržitou řadou forem přechodních, kterými oba druhy do sebe přecházejí a není dobře možno naléztí nějaké rozhraní mezi nimi. Proto není oprávněno rozeznávati je jako dobré druhy, ale je správnější všechny variace, kupíce se kolem *Scabiosa lucida* VILL. a *Sc. columbaria* L. shrnouti v jediný druh označený starým linnejským názvem *Scabiosa columbaria* L.; uvnitř tohoto spojeného druhu pak rozeznávati jednotlivé subspecie a variety.

Jedná se tu o formy, pravděpodobně i geneticky sobě hodně blízké. Proto by mluvila řada přechodů. Ve vývoji u *S. lucida* mělo přizpůsobení vysoko-horskému prostředí pravděpodobně značný význam. Individua, sbíraná ve vysoko-horských polohách mají poměrně ještě nejvíce společných znaků, kterými jsou lépe proti *S. columbarii* ohraničeny. Také se nejvíce shodují s diagnosami uváděnými v literatuře.

Scabiosa columbaria vykazuje variace často velmi nápadně se různící. Spojením druhů *S. columbaria* L. a *S. lucida* VILL. klesla by *S. lucida* VILL.

na pouhou subspecii; *S. columbaria* L. by se pak dala rozdělit na několik subspecií, které by se mohly postavit vedle subsp. *S. lucida*.

Správné rozdělení vyžadovalo by ovšem důkladného a kritického zpracování, na základě co největšího množství materiálu a co možno také pozorování v samé přírodě, aby se zjistilo, jakou mají různé variace cenu.

Shrneme-li všechny společné znaky různých variací, můžeme je sestavit v následující diagnosu druhu *Scabiosa columbaria* L. (s. l.).

Bylina dvouletá nebo vytrvalá, s větvenovitým kořenem, anebo plazivým rhizomem, vyhánějícím prodloužené květonosné lodyhy a sterilní, zkrácené růžice listů. Lodyha 10—80 (—100) cm vysoká, většinou lysá, řidčeji krátce chlupatá, jednoduchá anebo častěji rozvětvená na větve jednoduché, nebo opět se větvejí. Listy růžice nedělené, vejčité-podlouhlé, v řapík znenáhla se zúžující, na okraji vroubkované, řidčeji zastříhávane-peřenodílné a lyrovité, lysé, anebo krátce chlupaté. Listy lodyžní zpeřeně-dělené; spodní někdy nedělené nebo často lyrovité, s velkým, zubatým, nebo zastříhovaným úkrojkem konečným; další listy postupně hlouběji 1—2krát hluboce zpeřeně dělené, nejvyšší většinou jednoduše zpeřeně rozestříhané v úzké čárkovité úkrojky. Úbory 1·5—4 cm široké, stopky úborů pyřité. Listeny zákrovní čárkovitě-kopinaté, 0·5—2 cm dlouhé, krátce chlupaté až lysé. Květy barvy červenofialové, obvodové větší, paprskující. Plody 2—3 mm dlouhé, s hlubokými podélnými rýhami, chlupaté, blánitý okraj kališní 1—2 mm vysoký. Štětiny kališní barvy černohnědé; zřídka schazejí vůbec; většinou 5—10 mm dlouhé, 2—4krát delší okraje kališního, tenké, anebo často zvl. dole sploštělé a ± zřetelným středním žebrem opatřené.

Summarium.

Scabiosa columbaria L. permultis varietatibus atque formis diversis cum *Scabiosa lucida* VILL. confluit. Notae ad utriusque distinguendum constantes desunt, quam ob rem nulla est divisio specierum *Scabiosa columbaria* L. et *S. lucida* VILL. Speciem *Scabiosam lucidam* L. ut varietatem vel subspeciem *Scabiosae columbariae* L., formis transeuntibus connectam video.